

Голові
разової спецради
НТУ «Дніпровська політехніка»
PhD 14864

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу Брезіцької Марії Сергіївни на тему «Формування політики «Усвідомленої безпеки» як інструменту вдосконалення системи управління безпекою праці та здоров'я працівників промислових підприємств», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 26 – цивільна безпека за спеціальністю 263 – цивільна безпека

Представлений відгук сформовано після детального вивчення дисертаційної роботи, наукових публікацій здобувачки та документації, яка підтверджує практичне впровадження результатів виконаного дослідження.

1. Актуальність обраної теми досліджень

Тема дисертації є актуальною та своєчасною. У сучасних умовах функціонування промислових підприємств, зокрема в Україні, з урахуванням воєнних загроз, пост-пандемічних викликів, кліматичних змін та євроінтеграційних процесів, традиційні підходи до управління безпекою праці демонструють обмежену ефективність. Фіксуються випадки до формального дотримання нормативів міжнародних стандартів (ISO 45001) без глибокої внутрішньої мотивації працівників і керівництва.

Концепція «усвідомленої безпеки» як еволюційного переходу від неусвідомленої небезпеки через стадії усвідомленої небезпеки та неусвідомленої безпеки до повної усвідомленої безпеки, за визначенням авторки, пропонує змістити акцент із суто технічного/процедурного керування ризиками на виробництві на психосоціальний, етичний та культурний виміри. Це відповідає вимогам Рамкової стратегії ЄС з безпеки і здоров'я на роботі 2021–2027 рр., рекомендаціям МОП та потребам інтеграції ризиків різної природи (професійних, психосоціальних, інфекційних, воєнних, ергономічних) з метою формування управлінського впливу на їх виникнення та мінімізацію негативних наслідків.

Актуальність дисертаційної роботи Брезіцької М.С. посилюється практичною реалізацією її результатів на ТОВ «Українська бурова компанія» та впровадженням у навчальний процес НТУ «Дніпровська політехніка».

2. Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами і темами

Представлена дисертаційна робота відповідає пріоритетним напрямкам науково-технічного розвитку України, зокрема у сфері техногенної та екологічної безпеки, реформування системи управління охороною праці відповідно до

Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності», Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні (розпорядження КМУ від 12.12.2018 № 989-р) та відповідних європейських директив.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та наукова новизна

Наукові положення дисертаційної роботи мають належне обґрунтування завдяки комплексному методологічному підходу. Авторка здійснила системний аналіз нормативно-правової бази, зокрема Керівних принципів МОП з систем управління безпекою та гігієною праці (ILO-OSH 2001, друге видання 2009 р.), міжнародних стандартів серії ISO 45000 (ISO 45001:2018, ISO 45002:2023, ISO 45003:2024, ISO 45004:2024, ISO 45005:2020, ISO 45006:2023 та проєктів ISO/AWI 45009 і ISO/AWI PAS 45007), а також чинного українського законодавства у сфері охорони праці та цивільної безпеки.

Значну увагу в роботі приділено критичному огляду наукових джерел, логіко-семантичному аналізу ключових термінів («ризик», «прийнятний ризик», «небезпечна подія», «інцидент», «усвідомлена/неусвідомлена безпека/небезпека») та емпіричним даним, отриманим у ході практичної апробації на підприємстві ТОВ «Українська бурова компанія». Здобувачка коректно застосовує ризик-орієнтований підхід, факторний аналіз, методи моделювання процесів та елементи багатокритеріальної оптимізації, зокрема коефіцієнт ефективності зниження ризику за умови мінімізації фінансових витрат на виробництві. Використання сучасних методів наукового пізнання забезпечує високу достовірність результатів і дозволяє уникнути поширених методологічних недоліків (надмірної формалізації або, навпаки, декларативності).

Наукова новизна дослідження полягає в розробці та теоретичному обґрунтуванні концепції «усвідомленої безпеки» як цілісної багаторівневої парадигми управління системою безпеки праці та здоров'я працівників. Ця концепція інтегрує технічні, організаційні, соціально-психологічні, етичні та ергономічні аспекти, забезпечуючи системний перехід від реактивного реагування на інциденти до проактивного, превентивного формування культури безпеки виробничого процесу.

Авторська концепція ґрунтується на чітко визначених чотирьох стадіях формування ставлення працівників і керівництва до безпеки від неусвідомленої небезпеки до усвідомленої безпеки. Такий підхід дозволяє діагностувати поточний рівень культури безпеки організації та розробляти цілеспрямовані програми її розвитку.

Вперше Брезіцькою М.С. запропоновано модель системи управління безпекою праці та здоров'ям працівників, яка складається з трьох взаємопов'язаних зон: зони небезпек, зони дії вимог стандартів серії ISO 45000 та зони охорони здоров'я і життя працівника. Модель забезпечує цілісне бачення

процесу керування ризиками різної природи (професійними, психосоціальними, епідеміологічними, інфекційними, воєнними, етичними, ергономічними) та обґрунтування запобіжних і захисних заходів.

Удосконалено процес керування інтегрованими ризиками, який базується на вирішенні трьох оптимізаційних задач вибору запобіжних заходів з сукупності альтернативних: (а) вибір одного заходу, здатного самостійно знизити ризик до прийняттого рівня; (б) вибір комбінації заходів, що спільно забезпечують прийнятний рівень ризику; (в) вибір оптимальних комбінацій заходів з урахуванням коефіцієнта ефективності зниження ризику та мінімізації фінансових витрат.

У дисертаційній роботі дістало подальшого розвитку система етичних компетенцій фахівця з безпеки, що випливають з принципів усвідомленої безпеки та ґрунтуються на положеннях Законів України «Про запобігання корупції», «Про страхування», «Про фінансові послуги та фінансові установи» та інших нормативних актах. Ці компетенції охоплюють аспекти запобігання дискримінації, невиконанню вимог, конфліктам інтересів, а також забезпечення відкритості, чесності та поваги у професійній взаємодії.

До наукових здобутків дисертації, на нашу думку, також слід віднести уточнення та вдосконалення понятійно-категоріального апарату у сфері управління безпекою праці. Зокрема, обґрунтовано доцільність заміни формулювання «мінімізація професійних небезпек» на «зменшення кількості професійних небезпек, небезпечних і шкідливих виробничих чинників», яке значно точніше відображає сутність процесу в умовах обмежених ресурсів. Також у роботі розвинуто розуміння професійного ризику як інтегральної характеристики, що враховує вплив таких негативних людських чинників як байдужість, некомпетентність, нечесність.

Запропоновані положення дисертації Брезіцької М.С. розвивають існуючі підходи (ILO, ISO) і відкривають нові перспективи для побудови результативних систем управління безпекою в умовах невизначеності та мінливості виробничого середовища.

Усі названі вище наукові результати роботи не лише поглиблюють теоретичне підґрунтя галузі знань та спеціальності Цивільна безпека, але й мають чітку прикладну спрямованість, що підтверджується практичною апробацією.

4. Оцінка змісту роботи та повнота викладення положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Дисертаційна робота виконана у класичній монографічній формі та має обсяг 176 сторінок (без урахування додатків). Вона включає: вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел (значний обсяг), термінологічний апарат та містить два додатки (додаток А – перелік наукових праць; додаток Б – довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження). Робота має достатню кількість ілюстративного матеріалу (схеми,

моделі, таблиці, діаграми), що сприяє наочності викладення складних теоретичних конструкцій і практичних рекомендацій.

Вступ (с. 16–22) вирізняється високою якістю його змісту. Авторка чітко обґрунтувала актуальність теми, сформулювала мету та завдання дослідження, визначила об'єкт і предмет, методологічні засади, наукову новизну, практичне значення та апробацію результатів. Логічно представлено структуру роботи. Вступ повністю відповідає сучасним вимогам до дисертаційних досліджень і створює цілісне уявлення про зміст і спрямованість роботи.

Розділ 1 презентує теоретичні основи концепції «усвідомлена безпека» як інструмента інноваційного розвитку систем управління безпекою праці та охороною здоров'я працівників організацій (с. 23–58). У підрозділі 1.1. проведено ґрунтовний аналіз сутності концепції «усвідомленої безпеки», розроблено моделі усвідомленої/неусвідомленої безпеки/небезпеки та виділено чотири стадії ставлення персоналу організацій до безпеки. Підрозділ 1.2. містить оригінальне формування етичних принципів і дев'яти етичних компетенцій фахівця з безпеки на основі норм чинного законодавства України. Підрозділ 1.3. розкриває основоположні принципи впровадження концепції. Висновки за розділом лаконічні, чітко формулюють ключові теоретичні здобутки.

Розділ 2 розкриває основний зміст напрямів імплементації концепції «усвідомлена безпека» (с. 68–106) та має сильний аналітичний характер. Авторка здійснила глибокий критичний огляд термінології (2.1), проаналізувала проект Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» (2.2) та розвиток серії стандартів ISO 45000 (2.3). Матеріал цього розділу демонструє відмінне володіння контентом вітчизняної нормативно-правової бази та здатність здобувачки до системного порівняльного аналізу міжнародних і національних підходів. Висновки за розділом містять конкретні пропозиції щодо уточнення термінології та рекомендації для Національної концепції безпечного і здорового робочого місця.

Розділ 3 присвячено удосконаленню процесу керування ризиками з урахуванням концепції «усвідомлена безпека» (с. 114–142) і його зміст є найбільш прикладним. У підрозділі 3.1. розроблено процес вибору запобіжних заходів на прикладі професійних захворювань гірників (пневмоконіоз). Підрозділ 3.2. присвячено подоланню байдужості керівництва та працівників як ключового людського фактора ризику. Авторка пропонує модель системи управління з трьома зонами, процес керування інтегрованими ризиками на основі трьох оптимізаційних задач та інструментарій з урахуванням коефіцієнта ефективності зниження ризику. Висновки за розділом містять чіткі практичні рекомендації.

Окремо слід відзначити підхід до інтегрованого управління ризиками. Це надзвичайно сильна сторона дисертаційного дослідження, адже авторка не обмежується лише трактуванням та визначенням особливостей класичних професійних ризиків, навіть в умовах війни. У своєму дослідженні здобувачка охоплює значно ширший спектр впливів, як-то психосоціальні, епідеміологічні тощо. І це якраз відповідає сучасній реальності (хантавірусна загроза).

Загальні висновки дисертації (с. 149 – 152) повно і системно відображають основні наукові результати, їх новизну та практичне значення. Вони логічно завершують роботу.

За результатами дослідження опубліковано 12 наукових праць, з них: 2 статті у виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Scopus; 4 статті у фахових виданнях України; 4 – тези доповідей на наукових конференціях; 2 статті у нефахових наукових виданнях. Основні положення дисертації апробовано на шести міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Це свідчить про достатню наукову апробацію результатів та їх відкритість для професійної дискусії.

Публікації повністю відображають основні положення дисертації, що свідчить про апробацію результатів на різних наукових майданчиках. Основні теоретичні конструкції та практичні рекомендації знайшли відображення в рецензованих виданнях, що підвищує достовірність і наукову вагу виконаної роботи.

Загальна оцінка. Текст дисертації викладено логічно, науковою українською мовою, з чітким дотриманням академічних стандартів. Положення, висновки та рекомендації викладені повно, послідовно та аргументовано. Робота характеризується цілісністю, внутрішньою логікою та високим рівнем самостійності. Ілюстративний матеріал і додатки ефективно доповнюють основний текст.

Зазначені структурні та змістові особливості свідчать про те, що дисертація є завершеною самостійною науковою працею, яка відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

5. Значення роботи для науки, практики та суспільства

Наукове значення дисертаційного дослідження полягає в суттєвому розвитку теорії управління безпекою праці та здоров'ям працівників у напрямі інтеграції людського фактору як ключового елемента ризику. Авторка обґрунтовано вводить поняття «байдужість», «некомпетентність» та «нечесність» як визначальні людські небезпечні чинники, що безпосередньо впливають на виникнення небезпечних подій та інцидентів. Такий підхід дозволяє розглядати професійний ризик не лише як комбінацію ймовірності та тяжкості наслідків, а як інтегральну характеристику, що враховує психосоціальні, етичні та організаційно-культурні аспекти.

Робота сприяє подальшому розвитку понятійно-категоріального апарату у сфері цивільної безпеки та охорони праці. Зокрема, уточнено та вдосконалено ключові дефініції («усвідомлена/неусвідомлена безпека/небезпека», «прийнятний ризик», «зменшення кількості професійних небезпек, небезпечних і шкідливих виробничих чинників»), що усуває певні термінологічні невизначеності та сприяє більш точному застосуванню норм міжнародних стандартів серії ISO 45000 в українських умовах.

Запропонована концепція «усвідомленої безпеки» як багаторівневої парадигми управління розширює теоретичні межі ризик-орієнтованого підходу,

інтегруючи технічні, організаційні, соціально-психологічні, етичні та ергономічні виміри. Це створює підґрунтя для подальших наукових досліджень у сфері проактивного управління мінливими ризиками (психосоціальними, воєнними, епідеміологічними, кліматичними) в умовах невизначеності сучасного виробничого середовища.

Практичне значення результатів дослідження є вагомим і підтверджується конкретними формами впровадження. А також розроблено та апробовано методику проведення аудиту безпеки праці та охорони здоров'я на ТОВ «Українська бурова компанія», що включає оцінку рівня культури безпеки працівників та обґрунтування комплексу запобіжних і захисних заходів для зниження професійних ризиків. Здобувачкою створено практичний інструментарій для визначення рівня розвитку культури безпеки в організації, що дозволяє діагностувати поточну стадію (від неусвідомленої небезпеки до усвідомленої безпеки) та розробляти цільові програми її підвищення. Розроблені рекомендації впроваджено в навчальний процес Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» при підготовці магістрів зі спеціальності 263 – цивільна безпека (дисципліна «Аудит систем цивільної безпеки»). Крім того, запропонований процес керування інтегрованими ризиками на основі рішення трьох оптимізаційних задач (поодинокий захід, комбінація заходів, оптимальні комбінації) з урахуванням коефіцієнта ефективності зниження ризику та мінімізації фінансових витрат надає підприємствам дієвий інструмент економічно обґрунтованого вибору запобіжних заходів.

Суспільне значення роботи полягає в її спрямованості на зниження виробничого травматизму, професійної захворюваності та підвищення загальної стійкості промислових підприємств в умовах сучасних викликів. Впровадження принципів «усвідомленої безпеки» сприяє формуванню відповідальної організаційної культури, посиленню мотивації працівників до безпечної поведінки, зменшенню соціально-економічних втрат від нещасних випадків та професійних захворювань. У перспективі результати дослідження можуть сприяти підвищенню якості життя працівників промислових регіонів України, зміцненню соціальної стабільності та ефективнішій реалізації євроінтеграційного курсу держави в сфері безпеки праці.

Таким чином, дисертаційна робота Брезіцької М.С. має не лише теоретичну цінність, але й конкретну практичну та соціальну спрямованість, що робить її важливим внеском у розвиток системи управління безпекою праці в Україні.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Після ретельного аналізу тексту дисертації, використаних літературних джерел та посилань на них в роботі, жодних порушень принципів академічної доброчесності виявлено не було. Дослідження демонструє високий рівень оригінальності та новизни, що підтверджується науковими публікаціями за авторством здобувача.

7. Зауваження та дискусійні положення

Високо оцінюючи проведені дослідження, в плані наукової дискусії хотілось зазначити на деяких дискусійних аспектах наукової праці Брезіцької Марії Сергіївни, зміст яких полягає у наступному:

1. У другому розділі дисертації (с. 95-106), на наш погляд, доцільно було б розширити порівняльний аналіз міжнародних моделей управління безпекою праці.

2. У практичному розділі роботи (розділ III, с. 114-142) бажано б детальніше обґрунтувати економічні ефекти від впровадження запропонованих рішень.

3. Вважаємо, що у дисертаційній роботі більш широкого формату висвітлення потребують особливості формування культури безпеки серед різних категорій персоналу з урахуванням вікових, професійних та психологічних характеристик працівників.

4. На наш погляд, робота значно виграла б, якби здобувачка представила додаткове обґрунтування системи індикаторів оцінювання результативності впровадження політики «Усвідомленої безпеки» в довгостроковій перспективі.

Вказані зауваження мають рекомендаційний характер, не впливають на наукову новизну, обґрунтованість та практичну цінність отриманих результатів і можуть розглядатися як напрями подальшого розвитку дослідження у цьому напрямі.

8. Загальний висновок щодо дисертаційної роботи

Дисертаційна робота написана професійною технічною мовою та має логічну структуру. Наукові результати, отримані в процесі дослідження, демонструють належний рівень новизни та мають інноваційний характер. Зазначені зауваження до роботи не є принциповими та не впливають на її загальну позитивну оцінку. В цілому, представлена робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, а її основні положення та результати є науково обґрунтованими, достовірними та мають цінність як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Вважаю, що дисертаційна робота Брезіцької Марії Сергіївни на тему «Формування політики «усвідомленої безпеки» як інструменту вдосконалення системи управління безпекою праці та здоров'я працівників промислових підприємств», відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (зі змінами) та вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

За вирішення актуальної науково-прикладної задачі з формування політики «усвідомленої безпеки» як інструменту інноваційного розвитку систем управління безпекою праці та здоров'я працівників промислових організацій, на основі розвитку інтегрованих підходів до керування професійними, психосоціальними, епідеміологічними, інфекційними, воєнними, етичними та ергономічними ризиками у виробничому середовищі Брезіцька Марія Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 263 – цивільна безпека , галузь знань 26 – цивільна безпека.

Рецензент:

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри
державного управління і місцевого
самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»

Ірина ХОЖИЛО